

Borba za investituru

Mijatović, Srećko

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:865647>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

SREĆKO MIJATOVIĆ

BORBA ZA INVESTITURU

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

SREĆKO MIJATOVIĆ

BORBA ZA INVESTITURU

Završni rad

JMBAG: 0303041771, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet:Uvod u srednji vijek

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor:doc. dr. sc. Maurizio Levak

Pula, rujan2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 1. rujna 2016.

Student

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrileu Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom _____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 1. rujna 2016.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	5
2. PAPE I SASKA DINASTIJA.....	6
3. REFORMA IZ CLUNYA.....	11
4. GRGUR VII. I HENRIK IV.....	14
5. WORMSKI KONKORDAT I NASTAVAK SUKOBA.....	18
6. NOVI SUPARNIK – HOHENSTAUFOWCI.....	21
7. ZAKLJUČAK.....	27
8. LITERATURA.....	29
9. SAŽETAK.....	30
10. ABSTRACT.....	31

1. UVOD

Zapadno Rimsko Carstvo je i nakon svog pada ostalo uzorom ambicioznijim europskim vladarima i njegovo središte, Rim, mjesto je koje su željeli osvojiti kako bi ostvarili univerzalizam koji je imalo to veliko Carstvo. Poseban ugled je imao rimski biskup, odnosno papa koji je u svom položaju bio dio ostavštine tog Carstva i on je isto tako imao ideju da bude univerzalni gospodar, ne samo u duhovnom smislu nego i u svjetovnom. Karlo Veliki je prvi nakon rimskih careva koji je uspio osvojiti dovoljno teritorija da bi postao uzorom kasnijim vladarima i stavio je papu pod svoju kontrolu. U isto vrijeme došlo je do razvoja feudalizma koji je uvukao i Crkvu i njezine službenike u svoj sustav. Problem je nastao kod odjeljivanja njihovog privatnog i poslovnog života, odnosno granica određivanja kada su oni svećenici ili biskupi, a kada su vazali. Kada je došlo do podjele Franačkog Carstva, njemački vladari su težili stvaranju Carstva i vladanju cijelom Europom, a za to im je bilo potrebno osvajanje Rima zbog njegovog ugleda, kao i zbog stavljanja crkvenog vrha pod kontrolu. Najveća prepreka u ostvarivanju tog plana bila je upravo osoba koja je stolovala u Rimu, papa, jer je od sredine 11. st. u vrhu Crkve počelo, kao posljedica clunyske reforme, prevladavati tumačenje da je duhovna vlast nadređena svjetovnoj. Iako su vladari Saske dinastije i pape sklapali saveze i međusobno si pomagali, došlo je u vrijeme kasnijih dinastija do dubokog i dugotrajnog sukoba oko pitanja koji je mač kojem nadređen. Poseban je problem bila investitura crkvenih dužnosnika, odnosno uvođenje u čast biskupa ili opata.

2. PAPE I SASKA DINASTIJA

Saska dinastija je svoj uspon započela s Henrikom I. Ptičarom, koji je vladao od 919. do 936. godine. Prije njega su istočnim dijelom Franačke, odnosno Njemačkom, vladali Konrad, Ludvig Dijete i Arnulf Karantanski.

Kako je Njemačka imala manji utjecaj rimske baštine, tako je bila i manje ugrožena normanskim upadima i pljačkanjima, što je Nijemcima omogućilo da se okrenu unutarnjim pitanjima. Za vladara su izabrali Arnulfa (887.-899.), koji je stavio pod kontrolu Slavene i Normane.¹ Njega je naslijedio posljednji Karoling, Ludvig IV. Dijete (900.-911.), koji nije imao snage kontrolirati vojvode. Posebno su se istaknuli Sasi na sjeveru, koji su vodili duge ratove još s Karlom Velikim i često podizali pobune.

Godine 911. Ludviga je naslijedio Konrad, vojvoda Frankonije, ali nije bio dovoljno moćan da bi uspostavio dinastiju. Od 919. na prijestolju je bio Henrik I., koji je bio prihvaćen samo od Saske i Frankonije, ali je prisilio Alamaniju i Bavarsku da ga i one prihvate. Vratio je Lotaringiju pod vlast Nijemaca, koja je otada bila u vazalskom odnosu.² „Henrik I. je počeo »Drang nach Osten« – »prodor na Istok«, što je postala konstanta njemačke politike u sljedećim stoljećima.“³ Osim toga, Henrik je pobijedio i Mađare, a zahvaljujući tim vojnim uspjesima zadobio je povjerenje stanovništva.

Iako Henrik I. nije bio u najboljim odnosima s Crkvom, bio je branitelj kršćanstva od ugroze iz još poganskih slavenskih zemalja.⁴ Za njegovo vrijeme papinsku čast su obnašali Ivan X., Lav VI., Stjepan VII. i Ivan XI. Tada su pape postavljale rimske obitelji, a mnogi pape su i smrtno stradali u korist nekog drugog, koji bi zauzeo njegovo mjesto. Marocija, kći rimskog senatora i papinskog vestijara Teofilakta, imala je velik utjecaj na postavljanje i uklanjanje papa ili im je bila ljubavnica.⁵ Henrik I. je ustanovio političku važnu dvorsku kapelu i opet stekao vlast nad svim biskupijama u Njemačkoj.⁶ Prije nego ga je udarila kap, pripremao je pohod na Italiju. Još je za svog života osigurao svom sinu Otonu prijestolje.

Oton I., koji je vladao od 936. do 973., Sasku je dinastiju doveo do vrhunca

¹ Goldstein, Ivo – Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb, 2008., 187. - 188.

² Isto, 189. - 190.

³ Isto, 190.

⁴ Noël, Jean François, *Sveto Rimsko Carstvo*, Barbat, Zagreb, 1998., 7.

⁵ Jedin, Hubert (ur.), *Velika povijest Crkve III/I*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., 222.

⁶ Isto, 223.

moći i zato je zaslužio naziv Veliki. On je, što se tiče odnosa s Crkvom, bio u potpunoj suprotnosti s ocem – sklopio je savez s njom. Protiv njega je bilo više pobuna, ali je sve uspješno smirio, premda tek 941. godine. Podredio je sva vojvodstva i zavladao cijelim Kraljevstvom. Crkva je najviše profitirala dobivši velike posjede, a time i utjecaj u civilnim poslovima. Imao je utjecaja i u Francuskoj, pa ju je mogao držati slabom.⁷

Zadao je najteži poraz Mađarima na Leškom polju, čime su i završila njihova pljačkanja.⁸ Oton I. kontrolirao je Crkvu u Njemačkoj, brata je postavio za nadbiskupa u Kölnu, a sina u Mainzu. Bio je svjestan da snaga Njemačke ovisi o podršci pape i da bi bilo idealno kada bi ga stavio pod svoju kontrolu.

Prvi put je Oton I. otišao u Italiju na poziv Adelaide, udovice italjskog kralja Lotara,⁹ koja ga je pozvala da joj pomogne u borbi protiv Berengara II., novog italjskog kralja, koji ju je želio za nevjestu.¹⁰ To bi osiguralo legitimitet prijelaza vlasti njegovu sinu. Godine 951. je uspješno završio pohod i oženio Adelaidu te tako osigurao legitimitet vlasti nad Italijom za sebe i svoje potomke. Već 960. je dobio novi poziv od pape za dolazak u Italiju. Godine 961. je došao u Italiju gdje je prihvaćen za kralja, a 2. veljače 962. godine bio je okrunjen za cara.¹¹ „Primajući krunu iz ruku Ivana XII. i uzimajući naslov cara Rimljana (*Romanorum imperator*), on je sebi dakle dodijelio ulogu svjetovnog poglavara kršćanstva, u čemu se i sastojala sama bit carskog dostojanstva.“¹² Razlog krunjenja je navodno bila zahvalnost za pobjede nad poganima i daljnja obrana Crkve.¹³ Nakon toga je proširio Pipinovu i Karlovu darovnicu objavivši tzv. Otonove privilegije¹⁴ i tražio je da se papa ne uvodi u čast bez njegove potvrde, što je dovelo do sukoba s rimskom obitelji Krescencijevaca. Kada je Ivan shvatio koliko je Oton moćan, počeo je raditi protiv njega. Oton je odmah intervenirao pa je Ivan XII., i tako nepopularan, smijenjen na sinodu koji je održao Oton te osuđen zbog ubojstva, razbojstva, krivokletstva i drugih zločina. Rimski puk morao se zakleti da ubuduće neće birati ni jednog papu bez careve potvrde.¹⁵

⁷ Goldstein – Grgin, 190. – 191.

⁸ Etches, Stephen, *Pregled povijesti crkve*, UTBP, Krapina, 2005., 123.

⁹ Goldstein – Grgin, 192.

¹⁰ Pirenne, Henri, *Povijest Europe: od seobe naroda do XVI. stoljeća*, Marjan tisak, Split, 2005., 89.

¹¹ Goldstein – Grgin, 192.

¹² Pirenne, 114.

¹³ Noël, 10.

¹⁴ Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., 382.

¹⁵ Jedin, 233.

Na papinsko prijestolje je postavljen Lav VIII., koji je od laika u tri dana postao papa, ali čim je Oton otišao iz Rima, Rimljani su opet vratili Ivana XII. To je izazvalo ponovni dolazak Otona u Rim, koji je opet učvrstio Lava VIII. na prijestolju.

Oton je uspostavio Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti¹⁶, koje je obuhvaćalo Njemačku i velik dio Italije. Kao i Karlo, Oton se oslanjao na savez s Crkvom. Cilj mu je bio u Italiji napraviti ono što je napravio u Njemačkoj – da biskupi zavladaju na određenim teritorijima, čime bi stekli vlast i nad sjevernotalijanskim gradovima.

Oton I. je imenovao biskupe i carske opate, primao vazalsku prisegu i predavao biskupski štap. „Miješanje crkvenih službi i carskih dužnosti, koje je uveo Oton I. Veliki, vodi napokon do najvećeg spora u srednjem vijeku – spora o investituri.“¹⁷

Oton II. vladao je od 973. do 983. godine. Protiv njega se pobunio vojvoda Bavarske, Henrik II. Svadljivi, kojem su se pridružili poljski i češki knez,¹⁸ no Oton je u bavarskoj Crkvi postavio svoje ljude te tako stavio i vojvodu pod kontrolu. Osnovao je Kranjsko vojvodstvo i Istočnu marku ili Austriju. Želio je osvojiti južnu Italiju, no 982. je poražen i 983. umire.¹⁹

U vrijeme Otona II. papa je bio Benedikt VI., koji je 974. ubijen, naslijedio ga je Benedikt VII., koji je 983. protjeran, a na njegovo je mjesto došao Ivan XIV., kojeg je postavio car.²⁰

Oton II. je prijestolje ostavio trogodišnjem sinu Otonu III. pa je njegova majka Teofano postala regentica. Ona ga je poticala da uči grčki i latinski jezik te bizantsku kulturu. „Njegov uzor bio je Karlo Veliki, a kroničar tvrdi da je godine 1000. svečano otvorio Karlov grob i s njegova prsta skinuo prsten koji je nosio do smrti.“²¹

Prozvaio se italiskim, saskim i rimskim carem te slugom Isusa Krista. Kako se posvetio Italiji, Slaveni na istoku su to iskoristili za pobunu i vratili dio teritorija koje je osvojio Oton I. Oton III. pomogao je u stvaranju poljske i ugarske Crkve.

Kako su rimske obitelji za vrijeme njegove maloljetnosti željele staviti papu pod svoju kontrolu, Oton III. odlučio je za pape postaviti netalijane. Prvi Nijemac koji je postao papa bio je Otonov bratić Bruno, koji je uzeo ime Grgur V. Rimljani su bili

¹⁶ Noël, 11.

¹⁷ Tomašević, Nives, *Kronika kršćanstva*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1998., 123.

¹⁸ Brandt, 385.

¹⁹ Goldstein, Ivo, *Povijest 6: rani i razvijeni srednji vijek*, Europapress holding, Zagreb, 2007., 241.

²⁰ Jedin, 233.

²¹ Goldstein – Grgin, 195.

nezadovoljni Grgurom V. pa su imenovali protupapu Ivana XVI. Oton potom dolazi u Rim i smjenjuje protupapu. Grgura V. je naslijedio Otonov učitelj Gerbert, koji se prozvao Silvestrom II.²² Njegov cilj je bio da Rim učini središtem dvostruke vlasti, a palaču je imao na Aventinu. „Za Otona je papa bio mlađi partner, kapelan carstva, čija je prva dužnost bila suglasje s voljom pomazanog Gospodara.“²³

Oton III. shvatio je da je Konstantinova darovnica krivotvorina te je smatrao da papa treba biti pod kontrolom cara. Ravenu i Pentapol vratio je papi. No, već 1002. umire.

Za novog vladara je izabran direktni potomak Otona I. Velikog, Henrik II. Protiv njega su bili Nijemci, Talijani i Slaveni. Krenuo je 1004. na Italiju, ali bez većih uspjeha. Morao se posvetiti slavenskim krajevima na istoku, gdje su Poljaci pripojili Češku i Moravsku. Ovisio je o Crkvi i zato je klericima davao posjede te ih postavljao na visoke dužnosti. Intervenirao je u imenovanjima biskupa i opata, a svoj je utjecaj nametao Crkvi i u pitanjima dogme.²⁴ Na papu je gledao samo kao na uglednog velikosvećenika. Poticao je reforme u Crkvi koje će dovesti do najvećeg sukoba svjetovne i duhovne vlasti.

Za vrijeme Henrika II. promijenio se velik broj papa: Ivan XVII., Ivan XVIII., Sergije IV., protupapa Grgur VI., Benedikt VIII. i Ivan XIX.

Od 1024. njemački kralj je bio Konrad II. On je poticao razvoj feudalizma i nije se želio samo osloniti na klerike. Kontrolirao je zapošljavanje klerika u administraciji i imenovanja u viša crkvena zvanja. Biskupe je slabio tako što je samostane osamostaljiavao.²⁵ Uspio je pripojiti Burgundsko Kraljevstvo svome.

Godine 1027. se u Rimu okrunio za cara.²⁶ Za vrijeme Konradove vladavine izmijenila su se dvojica papa, a to su Ivan XIX. i Benedikt IX.

Konrada je naslijedio sin Henrik III., koji je vladao od 1039. do 1056. godine. Imao je problema s pobunama, kao i svaki njegov prethodnik, a najviše u Lotaringiji. Da bi imao podršku Crkve, poticao je reformatore.

Pape su bili pod kontrolom rimskih obitelji pa se tako dogodilo da u jednom trenutku budu tri kandidata za jedno mjesto, a to su bili Benedikt IX., Silvestar III. i Grgur VI., koji je kupio papinsko mjesto. Kako bi se ta situacija riješila, pozvan je

²² Brandt, 386. – 387.

²³ Duffy, Eamon, *Sveci i grešnici: povijest papa*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1998., 84.

²⁴ Brandt, 389.

²⁵ Goldstein – Grgin, 197.

²⁶ Jedin, 282.

Henrik da svojim autoritetom zavede red. Održao je dva sinoda, prvo u Paviji gdje je osudio simoniju, a zatim u Sutriju gdje je smijenio sva tri pape, a na njihovo mjesto postavio Klementa II., koji ga je okrunio za cara.²⁷

Ubrzo je Klement II. umro, a i novoizabrani papa Damaz II. nije dugo poživio, pa je izbor pao na Lava IX. Novi papa se posvetio reformi i cilj mu je bio iskorjenjivanje simonije i zabrana svećeničke ženidbe. Henrik III. pomogao je u tome da se pape oslobode utjecaja rimskih obitelji. „On sebe naziva *rex et sacerdos vicarius Christi* – kralj i svećenik, Kristov zamjenik.“²⁸ Godine 1056. je na vlast došao Henrik IV., koji će obilježiti povijest odnosa između Crkve i Carstva.

²⁷ Duffy, 87.

²⁸ Tomašević, 123.

3. REFORMA IZ CLUNYA

Nezadovoljstvo među narodom sve je više jačalo jer su se svećenici i ostali crkveni djelatnici uklopili u feudalizam. Svećenici su bili produžena ruka svog vladara, davali su mu vazalsku prisegu, a neke su pape postavljali vladari Saske dinastije. „U Francuskoj, Lotaringiji i Italiji položaj je biskupa otprilike jednak papinu položaju u Rimu.“²⁹

I tako, okrenuto više svjetovnim stvarima i zadacima nego crkvenima i moralnima, dijecezansko svećenstvo je svojim ponašanjem izazvalo brojne reakcije, a najznačajnije su one u samostanima. U isto vrijeme bilo je nazočno i staro vjerovanje da je monaštvo najviši oblik kršćanskog života.³⁰ To je bio jedan od razloga zašto su upravo samostani pokrenuli brojne radikalne reforme unutar Crkve.

Akvitanski vojvoda Vilim 910. osnovao je samostan u Clunyu, izuzeo ga od svake mjesne svjetovne i crkvene vlasti te podvrgnuo izravno papi. Pozvao je tada čuvenog redovnika Bernona da ga ustroji prema svojim reformatorskim načelima te mu bude prvim opatom. Bernon je prije toga osnovao samostan u Gignyu, a zatim je bio u samostanu Baume.³¹ Redovnici u Clunyu bili su ustrojeni prema reformiranoj reguli Benedikta Anijanskog, koja je bila stroža od drevne Regule sv. Benedikta. U glavnom dijelu dana sporazumijevali su se samo znakovima. Imali su šest dnevnih službi. Po zimi su imali samo jedan obrok, a po ljeti dva.³² Cluny je bio samo jedan od samostana koji su započeli reformu, ali je on imao najveći utjecaj upravo zbog izravne podređenosti Rimu, zemljopisnog položaja i kvalitetne organizacije. Posebno su se njegovi redovnici posvetili intelektualnim i vjerskim zadaćama, a sve je bilo podređeno nadzemaljskim ciljevima.³³

Vrlo brzo je Bernon otišao u Déols, a naslijedio ga je Odon. Brojne su se reforme nastavile i u vremenu kada su opati bili Aimar, Majol i Odilon. Kako su clunyejci bili sve poznatiji po Europi, tako se i širio njihov utjecaj.³⁴

Zbog svoje velike učinkovitosti, bili su pozivani u druge samostane kako bi proveli reformu. Kako bi dodatno povećali svoj utjecaj, taj bi samostan učinili ovisnim o matičnom, Clunyu. Osim brojnih reformi koje su provodili, redovnici iz Clunya

²⁹ Pirenne, 109.

³⁰ Goldstein – Grgin, 202.

³¹ Brandt, 374.

³² Tomašević, 120.

³³ Pirenne, 111.

³⁴ Brandt, 375.

osnivali su nove samostane i tako su stvorili cijelu mrežu samostana, koji su imali jednog predvodnika.³⁵ To je bila glavna razlika između njih i drugih samostana, koji se nisu međusobno povezali te bi ovisili o sposobnosti pojedinaca. Svaki samostan je imao i pisarnicu. Čuvali su i prepisivali velik broj djela.

Imali su više od 1400 opatija i 10 000 redovnika. Njihov prvi cilj je bio da poluče rezultat samo među redovništvom, ali se njihov utjecaj vrlo brzo proširio i na dijecezansko svećenstvo. Najveći problem svećenstva bili su simonija i nikolaitizam. Simonija je kupovanje crkvenih dužnosti. Naziv je nastao po biblijskoj ličnosti Šimunu Čarobnjaku.³⁶ Bilo je slučajeva da su važne položaje dobivala djeca od svega devet ili deset godina, pa čak i mlađa. Biskupija u Narbonnei je kupljena za 100 000 zlatnih šilinga,³⁷ biskupija Albi se mogla dobiti za 5 000 šilinga, za biskupsko mjesto u Firenci je trebalo izdvojiti 3 000 funti. Jedna povelja govori kako su svi talijanski biskupi kupovali časti.³⁸

Borili su se i protiv nikolaitizma. Pod nikolaitizmom se podrazumijeva nemoralan i svjetovnjački život klera. Klerici su tako imali ljubavnice, opijali se, išli u lov, sudjelovali u bitkama i u brojnim urotama. Naziv dolazi od heretičke sekte nikolaita iz 1. st., koja je propovijedala potpuni imoralizam i prepustila se najneobuzdanijim raskalašenostima.³⁹

Reformatori su se najviše borili protiv ženidbe svećenika, što su i uspjeli zabraniti.⁴⁰ Nisu tolerirali da svećenik ima obitelj jer ako se oženi, a zatim zaređi, njegova cijela obitelj živi od crkvenog imanja. Čak su i pape ili biskupi imali obitelji.⁴¹

Posebno su bili protiv laičke investiture, odnosno običaja da svjetovni vladar uvodi u čast nekog klerika.⁴²

Reforma se širila iz Francuske do Italije i Flandrije, pa preko Lotaringije u Njemačku, kao i u Englesku. Vrhunac je bio za vrijeme opata Hugona od 1049. do 1109. godine.

Postojali su i drugi samostani koji su težili promjenama, a neki od njih su Brogne, Gorze, Fleury i St. Benigne. Neki su ostali samo na lokalnoj razini, ali je

³⁵ Jedin, 364.

³⁶ Brandt, 374.

³⁷ Jedin, 383.

³⁸ Tomašević, 121.

³⁹ Brandt, 374..

⁴⁰ Goldstein – Grgin, 203.

⁴¹ Duffy, 89.

⁴² Goldstein, 398.

Gorze djelovao i šire, ne kao Cluny, ali imali su utjecaja.⁴³ Gorze je bio predvodnik lotarinške struje promjena i oni su se razlikovali od Clunya po tome što nisu težili k centralizmu. Još jedna razlika je to što se nisu stavili pod papinu zaštitu.

Pod zaštitom pape i bez utjecaja svjetovnih vladara, oni su uspjeli djelomično postići svoj cilj ili bar započeti neke promjene. Zasigurno su imali velik utjecaj jer se povećala pobožnost, a to pokazuje i pojava križarskih ratova ili primjena Božjeg mira i Božjeg primirja.

Božje primirje ili *Treuga Dei* je dogovor koji ima za cilj zabraniti ratovanje na određene dane. Godine 1054. crkveni sabor u Narbonnei prihvatio je obavezni prestanak ratovanja u sveukupnom trajanju od 115 dana u godini (pet tjedana prije i pet poslije Božića, 10 tjedana prije i poslije Uskrsa i 10 dana Spasova i Duhova).⁴⁴ Pod Božjim mirom su se podrazumijevala udruženja koja su trebala održavati trajni mir na određenom području.

U to vrijeme nastali su i brojni urbari kojima su regulirana određena davanja neslobodnih i poluslobodnih ljudi, razvija se romanika i brojne škole iz kojih potječu neki poznati učenjaci, kao što je Gerbert od Aurillaca, kasnije papa Silvestar II.⁴⁵

Reformisti su težili asketizmu i slobodi Crkve, tražili su slobodu od svjetovnih vladara i njihova utjecaja, a čak su i carevi podržavali samostane i opate koji su bili provoditelji reformi. Nisu bili svjesni da su te promjene dugoročno usmjerene protiv njih jer je jačanjem Crkve i podizanjem njezina ugleda u društvu kasnije došlo do sukoba Grgura VII. i Henrika IV.

⁴³ Kottje, Raymund – Moeller, Bernd, *Ekumenska povijest Crkve 2*, Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“, Zagreb, 2008., 63.

⁴⁴ Brandt, 397.

⁴⁵ Goldstein – Grgin, 206.

4. GRGUR VII. I HENRIK IV.

Prije dolaska Henrika IV. na vlast došlo je do crkvenog raskola 1054. godine. Razlike između Zapadne i Istočne Crkve su bile sve veće, a jedna od važnijih je ta što je Crkva na Zapadu težila što većoj samostalnosti i slobodi od države, a Istočna Crkva je bila povezana s državom i pod izravnom kontrolom cara. Razlike su postojale i u pogledu celibata, pričešćivanja hostijom, a nisu se slagali ni u tumačenju Duha Svetoga.⁴⁶

Tadašnji papa Lav IX. poslao je u Carigrad izaslanstvo koje je trebalo dobiti potvrdu rimske duhovne prevlasti, ali je došlo do međusobnog izopćenja i konačnog raskola.⁴⁷

Godine 1056. na vlast je došao Henrik IV., ali zbog maloljetnosti ju nije mogao obnašati, pa je to umjesto njega preuzela majka. Plemstvo se pobunilo i došlo je do građanskog rata, a Carstvo je bilo sve slabije. Nestale su institucije središnje vlasti i plemstvo je imalo nasljedno pravo upravljanja posjedima.

Henrik je shvatio da mora stvoriti krug odanih ljudi, vojsku i administraciju, ali za to mu je bilo potrebno neko bogato područje. Izbor je pao na južnu Sasku zbog rudnika srebra. I sve više se oslanjao na ministrijale. Ministrijali su bili neslobodni ljudi koji su upravljali pojedinim posjedima.⁴⁸ Ubrzo se plemstvo pobunilo i Henrik se našao u nezavidnoj situaciji te se morao obratiti papi za pomoć.

Na početku Henrikove vladavine papa je bio Viktor II., zadnji papa kojeg je bio postavio Henrik III. On je nastavio borbu protiv simonije i nikolaitizma te je branio crkvena prava. Naslijedio ga je Stjepan IX., čiji je pontifikat trajao samo godinu dana.⁴⁹ Poslao je redovnika Hildebranda u Milano da uspostavi vezu s pokretom patarena. Patarenstvo je vjerski pokret koji je nastao kako bi izazvao reformu klera.⁵⁰

Stjepana IX. je trebao naslijediti Benedikt X., no nije bio prihvaćen od svih strana pa je izbor pao na Nikolu II., koji je nastavio provoditi reforme.⁵¹ Godine 1059. u Lateranu „donesen je novi dekret o izboru papa: izbor se mogao izvršiti samo između sedam kardinala biskupa, a morali su ga potvrditi kardinali svećenici i đakoni,

⁴⁶ Goldstein – Grgin, 237.

⁴⁷ Orlandis, José, *Povijest kršćanstva*, Verbum, Split, 2004., 74.

⁴⁸ Goldstein – Grgin, 239.

⁴⁹ Duffy, 91.

⁵⁰ Goldstein, 380.

⁵¹ Duffy, 92.

a potom odobriti narod.“⁵² Donesena je i odredba koja je predviđala i pristanak cara. To se nije moralo dogoditi u Rimu, nego bilo gdje da se sastane kardinalski zbor. Prije tog su pape birani na razne načine, na skupštinama, izvikivani na pokopu prijašnjeg pape ili su ih imenovali carevi ili rimska aristokracija. Na tom je saboru svećenički brak proglašen nezakonitim.

Nikola II. je pokrenuo suradnju s Normanima umjesto s Nijemcima. Normani su kao leno od pape dobili Apuliju, Kalabriju i Siciliju, a obvezali su se na vojnu pomoć ako bude potrebno. Korist od tog saveza imat će papa Aleksandar II., kojem će Normani pomoći kada rimsko plemstvo izabere za protupapu Honorija II.⁵³ Papa i kralj su se sukobili oko postavljanja nadbiskupa u Milanu. Svaka strana je imenovala svog kandidata pa je papa izopćio kraljeve savjetnike.⁵⁴

Hildebrand, budući papa, bio je izričito protiv toga da svjetovnjaci preuzimaju papine ovlasti, odnosno imenovanje biskupa i ostalih crkvenih dužnosnika. Zaredio se u samostanu sv. Marije na Aventinu, a radio je i s Grgurom VI. i s Lavom IX.

Kada je Hildebrand postao papa Grgur VII., odbio je pomoći Henriku IV. u borbi protiv plemstva. Kako je jedno vrijeme, prije nego je postao papa, proveo u Clunyu, ne čudi da je s reformom otišao dalje od svojih prethodnika. Smatrao je da svi katolici moraju slušati papinske odluke o tome što je društveno poželjno te da papa treba suditi i osuditi i vladare ako su grešnici.⁵⁵ Tražio je od oženjenih svećenika da napuste obitelj ili će izgubiti svoje župe.

Posebno se posvetio laičkoj investituri. Investitura potječe od latinske riječi *investire*, a koristi se općenito za označavanje stupanja u neku službu ili uvođenje u posjed.⁵⁶ U srednjem vijeku se to odnosilo na svečano predavanje feuda vazalu, a kasnije se taj naziv koristi i za uvođenje u crkvenu službu. Postojao je sustav biskupa–knezova, preko kojega je car kontrolirao crkvenu hijerarhiju. Zabranom laičke investiture papa je želio lišiti svjetovnjake utjecaja na izbor crkvenih službenika.⁵⁷ Problem je bio što su biskupi bili dio feudalnog sustava, tako da su bili ovisni o kralju ili caru jer su od njega dobivali posjede kao leno.

Grgur VII. je 1075. sastavio dokument *Dictatus Papae*, koji prati njegovu reformu Crkve. Neke od točaka su: „1. Rimsku je crkvu osnovao sam Gospodin; 2.

⁵²Na ist. mj.

⁵³Isto, 93.

⁵⁴Kottje – Moeller, 75.

⁵⁵Goldstein – Grgin, 239.

⁵⁶Goldstein, 398.

⁵⁷Pirenne, 122.

Samo Rimski biskup smije se nazivati svekolikim biskupom; 3. Samo on može razrješivati biskupe ili ih ponovno primati u zajednicu Crkve; 8. Samo on smije se služiti carskim insignijama; 9. Svi kneževi moraju ljubiti samo papine noge; 12. Njemu je dopušteno smjenjivati careve; 13. Njemu je dopušteno, ako potreba na to prisiljava, premještati biskupe iz jednog sjedišta u drugo; 18. Njegovu izjavu ne smije nitko osporavati, a on sam smije odbacivati sudove ostalih; 22. Rimski crkva nije nikada pogriješila i po svjedočanstvu Pisma nikada neće zapasti u bludnju; 26. Nitko se ne smije smatrati katolikom ako nije suglasan s Katoličkom crkvom.⁵⁸

Sve to je vodilo sukobu svjetovnog i crkvenog poglavara. Henrik IV. je 1076. krenuo u otvoreni sukob s papom. U Wormsu je natjerao svoje biskupe da odbiju priznati Grgura za papu, a papa je njih oslobodio obveza prema Henriku.⁵⁹ S obzirom na to da se crkvena reforma već bila proširila, Henrik nije imao podršku u društvu.

Velikaši su zatvorili Henrika, ali je pobjegao i krenuo prema Italiji. Saznavši za to, Grgur je otišao u Canossu.⁶⁰ Henrik se pred tom utvrdom pojavio u pokorničkoj odjeći i s konopcem oko vrata te je zatražio papin oprost. Papa ga je nakon tri dana primio i 28. siječnja 1077. razriješio izopćenja.⁶¹ Grgur VII. je tim postupkom izgubio velikaše kao saveznike, Henrik ih je pridobio na svoju stranu i bio je sve moćniji.

Grgur VII. je opet 1080. ponovio Henrikovo izopćenje. Henrik je pridobio cijelu Njemačku i izabran je Klement III. za protupapu. Došao je u Rim i protjerao Grgura VII. u Salerno, gdje je 1085. umro. „Čuvane su riječi koje su papi bliski krugovi prenijeli kao njegove posljednje: »*Dilexi iusticiam, odi iniquitatem, propterea morior in exilio*« (Volio sam pravednost, mrzio sam nepravdu i s toga umirem u progonstvu).⁶² Henrika je protupapa okrunio za cara, ali Klement III. nije prihvaćen za papu. „Razdoblje carskih papa je završeno: ono što će se carevi još usuditi učiniti (sve do 1328.) bit će tek imenovanje »protupapa«.⁶³

Nasljednici Grgura VII. su bili Viktor III., Urban II. i Paskal II. Oni su nastavili provoditi Grgurovu politiku. Postojale su još i protupape Teodorik i Albert.

Iako je u tom sukobu Henrik prošao kao pobjednik, protiv njega su se okrenuli velikaši, njegova žena i sin. Henrik V., sin Henrika IV., uz pomoć velikaša prisilio je

⁵⁸ Tomašević, 139.

⁵⁹ Bloch, Marc, *Feudalno društvo*, Golden Marketing, Zagreb, 2001., 410.

⁶⁰ Brandt, 403.

⁶¹ Kottje – Moeller, 78.

⁶² Isto, 79.

⁶³ Noël, 32. - 33.

oca na abdikaciju.⁶⁴

Što se tiče Europe, Francuska je bila neutralna, a sve ostale države, osim Poljske i Rusije, bile su na strani pape.

⁶⁴ Goldstein – Grgin, 241.

5. NASTAVAK SUKOBA I WORMSKI KONKORDAT

Henrika IV. je naslijedio sin Henrik V. Vladao je od 1106. do 1125. godine. On nije želio nastaviti politiku svoga oca, nego je želio vlast približiti Crkvi i papi.⁶⁵

Nakon pet godina je došao u Italiju. Papa Paskal II. predložio je da se Henrik odrekne investiture, a Crkva će se odreći svih imanja, zemlje i prihoda te bi živjela od dobrovoljnih darova i desetine. Na krunjenju za cara je pročitao dogovor, svi su se pobunili i nije bilo moguće nastaviti krunidbu. Henrik je dao zatvoriti papu i kardinale, dok se papa ne predomisli i okruni ga za cara.⁶⁶ Paskal je popustio i okrunio Henrika, i u travnju 1111. dao povlasticu *Ponte Mammolo*, kojom je caru priznao pravo investiture.⁶⁷

Paskal II. je 1112. pod pritiskom odbacio taj sporazum pa su se sukobi između cara i klera nastavili. Godine 1115. Henrik V. je izopćen iz Crkve. Paskal II. je uklanjao svoje protivnike te sebe i svoju službu poistovjetio s Rimokatoličkom crkvom.⁶⁸ Naslijedio ga je papa Gelazije II. koji je morao otići iz Rima. Na njegovo mjesto je došao protupapa Grgur VIII., koji je imao nadimak *Burdinus* (magarac).⁶⁹

To je trajalo sve do 23. 9. 1122., kada su car i papa Kalist II. sklopili Wormski konkordat, koji se još zove *Pactum Calixtinum*.⁷⁰ Po tom dogovoru car se u Italiji i Burgundiji više nije miješao u izbor prelata, ali je u Njemačkoj imao pravo prisustvovati njihovom izboru. Nije ulazio u duhovnu jurisdikciju, ali su mu oni koji primaju čast morali položiti prisegu vjernosti. Car im je jednim udarcem žezla dodjeljivao zemlju. Imao je pravo da nekog kandidata odbije.⁷¹ „Wormski konkordat nije riješio sukob carstva i papinstva, već ga je premjestio na novu razinu.“⁷² Nastao je po uzoru na rješenje sukoba u Engleskoj, gdje su tako spor oko investiture riješili kralj Henrik I. i canterburyski nadbiskup Anselmo.

Budući da su prelati bili krupni feudalci, rasla je moć teritorijalnih kneževa koji su svoju moć i podijeljenost pokazali 1125., kada je trebalo izabrati nasljednika Henrika V. Kao mogući nasljednik nametala se obitelj Hohenstaufovaca, ali protiv nje su bili papa i oni koji su bili na strani Crkve. Za vladara je izabran Lotar II., koji je

⁶⁵ Goldstein – Grgin, 241.

⁶⁶ Kottje – Moeller, 83.

⁶⁷ Duffy, 107.

⁶⁸ Goldstein, Ivo, *Povijest 7: razvijeni srednji vijek*, Europapress holding, Zagreb, 2007., 65.

⁶⁹ Jedin, 446.

⁷⁰ Orlandis, 78.

⁷¹ Kottje – Moeller, 83.

⁷² Goldstein – Grgin, 242.

vladao od 1125. do 1137. godine. To je dovelo do rata s Hohenstaufovcima. Iz tog sukoba su proizašli gvelfi i gibelini. Gvelfi su bili na strani Lotara i Crkve, a gibelini su bili na strani cara.⁷³

Lotar je svoju vlast obilježio osvajanjima na istoku, a kasnije je na Baltiku osnovan trgovački grad Lübeck.⁷⁴

Pape su se bili povezali s bogatom obitelji Pierleoni, a njihovi veliki protivnici su bili Frangipani. Pri izboru Honorija II. i Inocenta II. došlo do sukoba tih dviju obitelji.

Pape su zbog svoje univerzalnosti i zabrane Rimljanima da sudjeluju u izboru papa gubili potporu stanovnika Rima pa su se po dolasku na vlast morali potruditi kako bi zadobili njihovo povjerenje. Čak je došlo do izbora protupape Anakleta II., kojeg su podržavali kardinali, bankari i Normani. Iako je bio u Rimu, njega nitko nije smatrao pravim nasljednikom Honorija II. Za papu je izabran Inocent II., koji je imao podršku Bernarda iz Clairvauxa,⁷⁵ a i car Lotar II. mu je vodio konja za uzde, što je bio znak pokoravanja vladara papi, kao što su navodno radili i Konstantin Veliki i Pipin Mali.

U to vrijeme su nastali i neki novi redovi, a jedan od najznačajnijih je red cistercita. Robert iz Champagnea je u Citeauxu izgradio samostan. Počeli su se brzo razvijati i dolazio je velik broj redovnika. Najveći razvoj su imali za vrijeme opata Stjepana Hardinga. Imali su svoj ustav *Charta Caritatis*. Vrlo brzo velik broj samostana ovisi o njima, tzv. opatije-kćeri. Jedna od najznačajnijih osoba koja je bila u cistercitima je Bernard iz Clairvauxa. Bavio se teologijom i bio je tradicionalist. Tvrdio je da se poniznošću može doći do ljubavi prema Bogu. On je utjecao na mnoge druge koji su se bavili tim područjem.⁷⁶

Osim cistercita nastali su i kartuzijanci. Njihov osnivač je Bruno iz Kölna. On se s nekoliko ljudi preselio na područje Chartreuse u istočnoj Francuskoj, gdje je osnovao prvu kartuziju. Nakon Brunine smrti njegovi su učenici stvorili pravila i novi red, iako on nikada nije imao za cilj osnivanje reda.⁷⁷

Osnovani su i regularni kanonici ili augustinci. Obilježili su 12. st. dušobrižničkom djelatnošću. Ugledali su se na Augustina, koji je sa svojim klericima

⁷³Goldstein – Grgin, 242.

⁷⁴ Isto, 242.

⁷⁵ Kottje – Moeller, 97.

⁷⁶ Isto, 91.

⁷⁷ Isto, 92.

vodio zajednički život po određenim pravilima.⁷⁸

Norbert iz Xantena je također po Augustinovu pravilu osnovao premonstratenze. Za cilj su imali siromaštvo, dušobrižništvo i propovijedanje. Uglavnom su djelovali istočno od Labe, a oslabili su kada su se pojavili prosjački redovi.⁷⁹

Godine 1123. održan je Prvi lateranski koncil. On je označio početak odlučivanja pape o važnim crkvenim pitanjima u dogovoru s biskupima i kardinalima. Nastali su i brojni dekreti. U dekretima piše sve o borbi protiv simonije, svećeničkoj ženidbi, svjetovnom životu svećenika, Božjem miru. Naglašena je vlast biskupa nad dijecezanskim klerom.⁸⁰

⁷⁸ Kottje – Moeller, 93.

⁷⁹Isto, 94.

⁸⁰Jedin, 450.

6. NOVI SUPARNIK – HOHENSTAUFOVCI

Nakon Lotara II. na prijestolje je došao Konrad III. Vladao je od 1138. do 1152. godine. On je započeo vladavinu dinastije Hohenstaufovaca. Iako je bilo onih koji su se protivili njegovoj vlasti i koji su mu osporavali pravo na prijestolje, ipak je uspio omogućiti da ga njegovi potomci naslijede te je povećao vladarski posjed.⁸¹

U to vrijeme su kao protupape bili Anaklet II. i Viktor IV., a pape su bili Celestin II., Lucije II. i Eugen III. Lucije II. je umro od rana koje je zadobio u pobuni stanovništva Rima koje je bilo pod utjecajem Arnolda iz Brescie, a Eugen III. je morao, kao i neki njegovi nasljednici, pobjeći iz Rima.⁸²

Godine 1152. vlast je preuzeo Fridrik I. Barbarossa, koji je vladao do 1190. godine. Kako je bio Hohenstaufovac i po majci Welf, od njega se očekivalo mnogo. Učvrstio je vlast, proširio posjed, a da bi pridobio gradove u Porajnju dao im je trgovačka prava.⁸³ Teritorijalni kneževi sve su više jačali jer njegov cilj nije bio da ih kontrolira. Samostane je stavio pod svoju zaštitu, a sebi odane ljude je stavljao u sva crkvena središta.

Želja mu je bila da kontrolira gradove u sjevernoj Italiji koji su se brzo razvijali i 1154. je krenuo na pohod u Italiju.⁸⁴ Po dolasku, razorio je grad Tortonu. Iste godine se u Paviji okrunio za kralja Italije i pokorio gradove sjeverne Italije. Ohrabren Fridrikovim dolaskom, papa je prokleo Rim, što je bio težak udarac za grad koji je živio od hodočasnika. Situacija se smirila kada su protjerali Arnolda, koji je spaljen na lomači.⁸⁵

Papa i kralj susreli su se 1155. u Sutriju, kada je Fridrik odbio voditi papinog konja za uzde, što su kardinali protumačili kao neprijateljstvo cara prema papi te su ga ostavili samoga. Fridrik je ipak popustio i odradio taj čin pokornosti pa je potom okrunjen za cara.⁸⁶

Već 1157. je došlo do prekida odnosa kada je papa poslao svoje legats koji su trebali predati pismo Fridriku, ali zbog pisma je došlo do nesporazuma. Papa je u pismu govorio o blagodatima, dok su Nijemci to preveli kao feudalnu povlasticu, što

⁸¹ Goldstein – Grgin, 242. – 243.

⁸² Duffy, 108.

⁸³ Goldstein – Grgin, 243.

⁸⁴ Na ist. mj.

⁸⁵ Isto, 244.

⁸⁶ Duffy, 108.

je značilo da je car papin vazal.⁸⁷ Reakcija je bila toliko loša da „legati mogu biti sretni što su uspjeli izvući živu glavu.“⁸⁸ Papa se počeo povezivati s gradovima sjeverne Italije, među kojima se posebno isticao Milano, i s Normanima. Zbog toga je car Milano stavio pod svoju kontrolu i u svim gradovima je postavljao nove službenike. Ti službenici su se zvali podestati i morali su biti došljaci. Milano se pobunio i zbog toga je razrušen. Zbog tih događaja Milano se još više povezoao s ostalim gradovima sa sjevera.⁸⁹

Godine 1159. na papinsko prijestolje je došao Aleksandar III., samo zato što su na njegovoj strani bili europski vladari.⁹⁰ Sazvao je Treći lateranski koncil 1179., gdje je istupio protiv svećeničke korupcije i hereze te podržao razvoj teologije i kanonskog prava.⁹¹

Za vrijeme Aleksandrovog pontifikata je došlo do sukoba u Engleskoj između kralja Henrika II. i Thomasa Becketa, koji je bio nadbiskup u Canterburyu. Henrik je želio da svećenici odgovaraju pred svjetovnim sudom, odobravao je mogućnost priziva u Rim samo pod njegovom kontrolom te je želio kontrolirati izopćenja svojih vazala i da mu biskupi moraju položiti prisegu. Becket se protiv toga pobunio i govorio je protiv kralja.⁹² Henrik je pozvao Becketa pred sud, ali je on napustio Englesku. Papa je intervenirao i dogovorio povratak Becketa, ali on ni tada nije prestao raditi protiv kralja. Četiri viteza su ubili nadbiskupa. „Kraljeve riječi - »Kakve li sam samo gnusne guje othranio, koje će dopustiti da njihova gospodara vrijeđa ovaj bijedni svećenik?« - shvatili su kao nalog da tako postupe.“⁹³ Stanovništvo je za ubojstvo okrivilo Henrika i on se kasnije pojavio na Becketovom grobu i dopustio da ga bičuju.⁹⁴

Car je imenovao protupape Viktora IV. i Paskala III., a odmah zatim i Kalista III. Godine 1166. je krenuo na Italiju, ali zbog bolesti je doživio neuspjeh. Gradovi su 1167. osnovali Lombardsku ligu, a prvi cilj je bio da se obnovi Milano. Središte je bilo u novom gradu Alessandrii, koji je izgrađen u čast papi Aleksandru III.⁹⁵

Car je opet 1174. krenuo na Italiju, ali i taj put bez uspjeha jer je 1176. poražen

⁸⁷ Isto, 109.

⁸⁸ Na ist. mj.

⁸⁹ Goldstein – Grgin, 244.

⁹⁰Jedin, Hubert (ur.), *Velika povijest Crkve III/II*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 73.

⁹¹Isto, 79. – 80.

⁹²Tomašević, 149.

⁹³ Kottje – Moeller, 107.

⁹⁴ Goldstein – Grgin, 284.

⁹⁵ Isto, 244. – 245.

kod Legnana. Nakon toga je prvo nastao privremeni dogovor o miru u Anagniju, a godinu kasnije je sklopljen mir u Veneciji, u kojem je car priznao Aleksandra kao papu. Nedugo nakon toga mir su sklopili car i Lombardska liga. Dogovor je bio da sami biraju vladajuće u gradu i prikupljaju porez.⁹⁶

U Njemačkoj mu je najveći neprijatelj bio Henrik, knez Saske i Bavorske. Fridrik ga je protjerao, ali on se ipak kasnije vratio. Fridrik se u Trećem križarskom ratu 1190. utopio u rijeci Salefu.

Na vlast 1190. dolazi Henrik VI. On je za cilj imao osvajanje Normanskog Kraljevstva na jugu Italije. Kako se u Italiji okupila velika koalicija protiv kralja, u kojoj je bio i Klement III., tek je sljedeći papa Celestin III. 1191. okrunio Henrika za cara. Henrik je zarobio engleskog kralja Rikarda Lavljeg Srca i tako došao do velikog bogatstva, zbog čega je na svoju stranu pridobio neke dotadašnje protivnike. Kada se osigurao u Njemačkoj, krenuo je na jug Italije, gdje je normanski kralj Tankred umro, pa je pokorio Normansko Kraljevstvo na koje je imao pravo po svojoj ženi Konstanci. Henrik VI. je umro 1197. godine.⁹⁷

I baš tada na papinsko prijestolje dolazi jedan od najjačih papa srednjeg vijeka Inocent III. Prvog imena Lotario di Segni, papa je postao s 37 godina, a već s 29 je bio kardinal. Studirao je teologiju i pravo. Prvi životopisac ga je opisao kao jakog, postojanog, velikodušnog i vrlo oštrog.⁹⁸ Prije nego je postao papa napisao je nekoliko rasprava.

Za njegovo vrijeme pokrenut je Četvrti križarski rat, u kojem je osvojen Carigrad, a križarskim ratom na jugu Francuske su uništeni krivovjernici. Sazvao je Četvrti lateranski koncil, na kojem se govorilo o svećeničkom načinu života, simoniji, birokraciji u Crkvi, zabrani prodaje svetačkih moći, zabranjeno je svećenicima da sudjeluju u sudskim dvobojima te je doneseno više odredbi protiv židova. Morali su nositi oznake na odjeći. Na koncilu je ozakonjena doktrina transsupstancijacije prema kojoj, tijekom Gospodnje večere, kruh i vino postaju Kristovim tijelom i krvlju.⁹⁹

Što se tiče prava laika i klerika, rekao je da ne želi da laici posežu za pravima klerika, a isto tako da treba spriječiti da klerici sebi prisvajaju prava laika.¹⁰⁰ Njegov cilj je bio da papa bude vođa Europe i glavni sudac u svih važnim sukobima. On se

⁹⁶ Jedin, *Velika povijest Crkve III/II*, 76. – 77.

⁹⁷ Goldstein – Grgin, 246.

⁹⁸ Duffy, 110.

⁹⁹ Etches, 127.

¹⁰⁰ Jedin, *Velika povijest Crkve III/II*, 165.

prozvao namjesnikom Isusa Krista ili *vicarius Christi*. Obvezao je vjernike da se ispovijedaju prije Uskrsa. Što se tiče njegovog pogleda na svjetovnu vlast, iskazao ga je u dekretalu *Per venerabilem*: „Ne samo nad baštinom Crkve, nad kojom imamo punu vlast, nego i nad drugim područjima, u određenim razmotrenim pitanjima u posebnim slučajevima imamo svjetovnu jurisdikciju.“¹⁰¹

U provođenju kontrole vlasti krenuo je od Rima, iz kojeg je morao dva puta bježati, ali se ipak izborio da imenuje vodećeg rimskog senatora, a uspostavljanje vlasti u Papinskoj Državi je išlo puno brže i lakše. Sudjelovao je u borbama za prijestolje u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. Aragon i Portugal su se stavili pod njegovu vrhovnu vlast. Savjetovao je i vladare Češke, Danske i Poljske. Jedno kraće vrijeme je radio na suradnji s Bugarima.¹⁰²

U Engleskoj se sukobio s kraljem Ivanom Bez Zemlje oko nadbiskupa Langtona i porazio ga u suradnji s francuskim kraljem Filipom II. pa je, nakon izopćenja, Ivan popustio i postao papin vazal.¹⁰³

U Francusku se umiješao kada je Filip II. August napustio svoju ženu Ingeborg. I Filip je morao popustiti pred moćnim Inocentom.¹⁰⁴

U Njemačkoj su bili za vladara izabrani Filip Švapski, brat Henrika VI., i sin Henrika Lava, Oton od Brunswicka. Velikaši su se priklonili Filipu zbog većih povlastica koje im je dao, a papa je stao na stranu Otona jer se on odrekao svih pretenzija na područja koja su bila pod kontrolom pape. Nakon što je Filip ubijen, Oton je prvo 1208. postao kralj, a zatim 1209. i car. Nije dugo čekao i pojavio se u Italiji, gdje je tražio carska prava i teritorije. Papa je odmah reagirao i okrunio Fridrika II. Hohenstaufovca, koji je obećao da neće spojiti Siciliju i ostatak Carstva te da će ići u križarski rat. Oton je 1214. poražen kod Bouvinesa i car je postao Fridrik II.¹⁰⁵

Fridrik II. Sicilski je vladao od 1214. do 1250. godine. Na vlast je došao uz pomoć Inocenta III., koji je u njega polagao velike nade. „On nije vjerovao u boga (*fidem Dei non habuit*), kaže Salimbene, koji ga je osobno poznao, a pod tim treba očitito razumijeti, da nije vjerovao u crkvu.“¹⁰⁶ Odrastao je na Siciliji, pa su svi njemački velikaši bili protiv njega. Posvetio se obrazovanju i okružio se obrazovanim ljudima s kojima je često vodio rasprave. Osnovao je napuljsko sveučilište.

¹⁰¹ Goldstein, *Povijest 7 – razvijeni srednji vijek*, 74.

¹⁰² Jedin, *Velika povijest Crkve III/II*, 169. – 174.

¹⁰³ Goldstein – Grgin, 286.

¹⁰⁴ Isto, 291.

¹⁰⁵ Duffy, 111.

¹⁰⁶ Pirenne, 209.

Papi je obećao da će mu predati Siciliju i da će krenuti u križarski rat. Siciliju nije predao jer mu je to bio najveći izvor prihoda, a odlazak u križarski rat je odgađao 12 godina. Otkad je 1220. okrunjen u Rimu posvetio se samo Italiji, a kasnije je Njemačku prepustio svojim sinovima, prvo Henriku, a kasnije Konradu. Njemačkom su stvarno vladali svjetovni i crkveni kneževi.¹⁰⁷

Inocenta III. je naslijedio Honorije III., koji nije ulazio u sukob s Fridrikom II., ali kada je 1127. papa postao Grgur IX., zatražio je od Fridrika da ode u križarski rat. Fridrik je krenuo 8. rujna 1227., ali se nakon tri dana vratio jer je na brodu izbila kuga. Papa je na to reagirao izopćenjem. Fridrik je opet krenuo pa ga je papa opet izopćio jer je već izopćen krenuo u Svetu zemlju i zabranio je da mu se pomogne. Fridrik je diplomatskim putem ostvario velik uspjeh i zadobio je Jeruzalem, Betlehem i Nazaret, a muslimani su zadržali Omarovu džamiju i slobodu ispovijedanja vjere. Papa je u Italiji pokrenuo rat protiv Fridrika jer se u Jeruzalemu okrunio za kralja Jeruzalemskog Kraljevstva. Fridrik je po povratku u Italiju 1230. porazio papinu vojsku, ali je prihvatio uvjete mira. U Siciliji je centralizirao vlast. Kleru je bilo zabranjeno obavljati javne dužnosti, podestate i konzule su zamijenili kraljevi službenici, a plemstvu su zabranjeni privatni ratovi.¹⁰⁸

Car se povezao s nekima koji su također bili protiv pape i stekao je vlast u Toskani i Lombardiji. Nakon što se njegov sin Henrik na poticaj njemačkih velikaša pobunio, to je napravila i ponovno osnovana Lombardska liga, ali ih je car sve porazio. Sve to je dovelo do ponovnog izopćenja 1239., ali i svrgavanja, što je značilo da je prvi put primijenjen neki članak iz *Dictatus Papae*.¹⁰⁹ Fridrika se optuživalo da je rekao da su Mojsije, Isus i Muhamed prevaranti, dok su za papu pristaše cara govorile da je Antikrist i Zmaj.

Grgur IX. je izdao *Liber extra*, osnovni tekst kanonskog prava. Sazvao je 1241. koncil, ali se nije održao jer je Fridrik napao Papinsku Državu i zarobio 100 biskupa. Grgura IX. naslijedio je Celestin IV., a zatim je skoro dvije godine papinsko mjesto bilo prazno.¹¹⁰

Inocent IV. postaje papa 1243. i na koncilu u Lyonu je izopćio cara i pokrenuo križarski rat protiv njega, a izabran je i protukralj Henrik Raspe, a poslije njega grof

¹⁰⁷ Isto, 210.

¹⁰⁸ Golstein – Grgin, 305.

¹⁰⁹ Jedin, *Velika povijest Crkve III/II*, 232.

¹¹⁰ Duffy, 116.

Vilim Holandski.¹¹¹ Europa nije bila zainteresirana za taj sukob.

Nasljednici Fridrika II. su bili Konrad IV., koji je umro 1254., Manfred, koji je smrtno stradao 1266. u bitci kod Beneventa,¹¹² i Konradin. Konradin je 1267. krenuo preko Alpa kako bi opet osvojio ono što je Hohenstaufovcima nekad pripadalo. Imao je zabranu ulaska u Italiju i zato je izopćen. U bitci kod Tagliacozza je poražen, iako je na početku imao nekoliko uspjeha. Papa je pozvao u pomoć Karla Anžuvinskog, brata francuskog kralja. Konradin je 1268. u Napulju smaknut.¹¹³ Tada su papinsku čast obnašali Aleksandar IV., Urban IV. i Klement IV.

¹¹¹ Pirenne, 212.

¹¹² Goldstein – Grgin, 308.

¹¹³ Kottje – Moeller, 116. – 117.

7. ZAKLJUČAK

Borba za investituru na kraju se pretvorila u borbu između pape i cara za vlast i moć u društvu. Neki vladari Saske dinastije su surađivali s papom i sudjelovali u reformi Crkve, ali je većina vladara od sredine 11. do sredine 13. st. bila u sukobu s papom. Te je sukobe obilježila borba za investituru, koja je doživjela vrhunac za vladavine Henrika IV. Za to su djelomično krivi upravo njegovi prethodnici koji su pomagali papu i Crkvu da provedu reforme pomoću kojih su ojačali i povećali ugled i podršku u društvu. Najveću ulogu u preobrazbi Crkve odigrao je samostan Cluny, koji je pomoću svog strogog načina života davao redovnike koji su radili na širenju reformske ideje. Oni su se posvetili borbi protiv svećeničke ženidbe i svjetovnog života dijecezanskog klera, protiv kupovanja svećeničkih časti, a posebnu pažnju posvetili borbi za investituru, koja je obilježila to razdoblje. Feudalizam se širio i zahvatio je Crkvu, zbog čega su svećenici postali i svjetovni knezovi. Zato su se više posvećivali svjetovnim obavezama nego duhovnim. Papa Grgur VII. čvrsto je odlučio to iskorijeniti, što ga je dovelo u izravan sukob s carem Henrikom IV. Izdao je dekret u kojem govori o ovlastima i pravima pape, među kojima navodi i da ima pravo smijeniti cara. To pokazuje cilj Grgura VII., a to je da bude vrhovni i duhovni i svjetovni vladar. Pojavili su se i pokreti koji su kritizirali povezanost duhovne i svjetovne vlasti, svećeničko obnašanje i svjetovnih dužnosti i nemoralan život svećenika, ali su proglašavani heretičkim. Grgur VII. i Henrik IV. su umrli, a sukob se nastavio i dalje. Formalno je završen Wormskim konkordatom, ali to nije bio kraj. Car i papa su i dalje nastavili sukob oko vlasti. Novi je suparnik papinstva bila dinastija Hohenstaufovaca. Najmoćniji papa tog vremena, Inocent III., stekao je toliki ugled da je u gotovo svim državama Europe pozivao vladare na odgovornost, a neke i izopćio ako su mu se suprotstavili. Inocent III. je papu i cara usporedio sa Suncem i Mjesecom, rekavši da Mjesec dobiva svjetlost od Sunca i da je manji pa tako i car dobiva autoritet od pape. Najteži je suparnik papinstva bio Fridrik II., koji je ostvario velike uspjehe u Svetoj zemlji, ali ipak je više puta bio izopćivan od strane pape, a sukobile su se i njihove vojske. Nasljednici Fridrika II. nisu bili toliko moćni da bi ugrozili papu i on je uspio ispuniti svoj cilj – Hohenstaufovaca više nije bilo. Tako je jedan svoj cilj ispunio, ali drugi – da bude vodeća osoba u svakom pogledu – nije. Vrijeme koje je su pape posvetili borbi s Henrikom IV. i Hohenstaufovcima druge su države, kao što je Francuska, posvetile unutarnjem uređenju i povećavanju svoje

moći. To je dovelo do toga da je papa dobio novog suparnika, ali više nije imao toliki ugled i podršku u društvu kao prije, a ni moć, i završio je u Avignonu. Sukob svjetovne i crkvene vlasti se nastavio, ali ovoga puta papa je bio u mnogo nepovoljnijem položaju.

LITERATURA

1. Bloch, Marc, *Feudalno društvo*, Golden Marketing, Zagreb, 2001.
2. Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Duffy, Eamon, *Sveci i grešnici: povijest papa*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1998.
4. Etches, Stephen, *Pregled povijesti crkve*, UTBP, Krapina, 2005.
5. Goldstein, Ivo, *Povijest 6: rani i razvijeni srednji vijek*, Europapress holding, Zagreb, 2007.
6. Goldstein, Ivo, *Povijest 7: razvijeni srednji vijek*, Europapress holding, Zagreb, 2007.
7. Goldstein, Ivo – Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb, 2008.
8. Jedin, Hubert (ur.), *Velika povijest Crkve III/I*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.
9. Jedin, Hubert (ur.), *Velika povijest Crkve III/II*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
10. Kottje, Raymund – Moeller, Bernd, *Ekumenska povijest Crkve 2*, Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik", Zagreb, 2008.
11. Noël, Jean François, *Sveto Rimsko Carstvo*, Barbat, Zagreb, 1998.
12. Orlandis, José, *Povijest kršćanstva*, Verbum, Split, 2004.
13. Pirenne, Henri, *Povijest Europe: od seobe naroda do XVI. stoljeća*, Marjan tisak, Split, 2005.
14. Tomašević, Nives, *Kronika kršćanstva*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1998.

SAŽETAK

Borba za investituru je sukob svjetovne i duhovne vlasti koji su obilježili papa Grgur VII. i car Henrik IV. Do sukoba je došlo kada je Crkva ojačala provedbom clunyjske reforme, koju su potpomagali vladari Saske dinastije. Reformatori iz Clunya su širili svoj utjecaj i stvorili su samostane koji su bili ovisni o njima. Borili su se protiv simonije, nikolaitizma i laičke investiture. Reformirana Crkva je povećala svoj ugled i podršku u društvu, što je omogućilo poglavaru Crkve da uđe u sukob sa svjetovnim vladarima i da traži njihovu podložnost. Da problem nije bio samo u pitanju investiture bilo je očito nakon sklapanja Wormskog konkordata, kada je sukob riješen, ali samo formalno. Temeljno je pitanje bilo hoće li prvenstvo imati duhovna ili svjetovna vlast. U to vrijeme su nastali i neki novi redovi, ali i heretički pokreti. Proizvod tog vremena su i križarski pohodi, ali i uvođenje promjena pri izboru pape, a ne treba zaboraviti i crkveni raskol. Nakon Sasa došli su Hohenstaufovci kojima je ugled podigao Fridrik II., koji je više puta izopćavan od strane pape. Inocent III. je najmoćniji papa, koji je imao utjecaj u gotovo svim europskim zemljama. Niti jedna strana nije postigla željeni uspjeh jer su Hohenstaufovci izumrli, a papa nije ostvario moć koju je želio i to su iskoristile druge monarhije kako bi ojačale.

KLJUČNE RIJEČI:

Saska dinastija, Cluny, simonija, nikolaitizam, investitura, Grgur VII., Henrik IV., Inocent III., Fridrik II., Hohenstaufovci, vazal

ABSTRACT

Investiture Controversy was a conflict between the secular and spiritual authority, which was marked by pope Gregory VII and emperor Henry IV. The conflict started once the Church became stronger by implementing the Cluniac Reform, supported by the leaders of the Saxon dynasty. Followers of the Cluniac Reform spread their influence and built monasteries that depended on them. They fought against simony, nicolaitanism and lay investiture. The reformed Church, with increased influence and approval of the society, was now able to start a conflict with the secular leaders and demand their submission. After assembling the Concordat of Worms the conflict subsided, but only formally. It then became apparent that the problem wasn't solely in the issue of investiture. This led to the next question "Will the lead be taken by spiritual or secular authorities?". During that time some new religious orders appeared, but so did some heretical movements. Some of the other products from this period of time were the crusades, a change within the selection of the Pope and, not to be forgotten, the East – West Schism of 1054. The Saxon dynasty was followed by the Hohenstaufen dynasty, whose reputation grew because of Frederick II, who was excommunicated by the Pope on multiple occasions. Innocent III was the most powerful pope, who spread his influence in almost all European countries at the time. Neither of the sides accomplished their goal, because the Hohenstaufen dynasty became extinct and the pope didn't manage to achieve the power he wanted. For that reason, other monarchies took the chance to expand their power.

KEYWORDS:

Saxon dynasty, Cluny, simony, nicolaitanism, investiture, Gregory VII, Henry IV, Innocent III, Frederick II, Hohenstaufen dynasty, vassal